

Dragoslav Kočović¹
Fakultet političkih nauka
Univerzitet u Beogradu

SOCIJALNE VREDNOSTI U FILOZOFIJI BUDIZMA*

Apstrakt

U ovom radu govorimo o budizmu, religiji bez Boga, ali vrlo božanstvenom tumačenju sveta i veoma racionalnoj osnovi koju ovo učenje rasprostire, te vrednosti u radu prezentujemo kao celovit sistem koji daje smisao postojanja, funkcionisanja i objašnjenja društva i pojedinca u njemu. U tom kontekstu ovaj rad polazi od filozofije budizma koja odbacuje ekstremnost u mišljenju i ponašanju, a razvija filozofiju umerenosti, odnosno srednjeg puta, kojim se obezbeđuje dobra karma na osnovu: pravednosti, dužnosti, doličnog ponašanja, prirodnosti i prirode poretka. Da bi se ove vrednosti postigle i postale sastavni deo čovekovog ponašanja, u odnosu prema drugim ljudima, potrebno je: moralno vladanje, moralna disciplina i intuitivna mudrost. I dalje, sistem neizbežno traga za doseganjem stanja slobode koja je moguća identifikovanjem patnje, uzroka patnje i otklanjanjem patnje. Očito da ovo učenje polazi od vrednosti koje su nesporne u socijalnoj politici (rad, sloboda, pravda, solidarnost, humanizam), te, kao takve, pobuđuju pažnju poslenika u teoriji i praksi socijalne politike. Ujedno identifikuje uzroke koji dovode do psihosocijalnih problema čoveka i nudi način na koji se ovi problemi mogu otkloniti. Ovo učenje pruža vrednu filozofiju za upotpunjavanje teorije socijalne politike u delu vrednosti, odnosno principa socijalne politike i vredan obrazac za metode socijalnog rada u delu individualnog rada i rada sa grupom.

Ključne reči: budizam, tharma, srednji put, četiri svete istine, osmostruki put, patnja, nirvana, pravednost, dužnost, dolično ponašanje, moralno vladanje, moralna disciplina, intuitivna mudrost

---

1 E mail: dr_dracle@ptt.rs

* Rad je nastao u okviru naučno-istraživačkog projekta Univerziteta u Beogradu – Fakulteta političkih nauka, *Civilno društvo i religija* (evidencioni broj 179008), koje finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

U ovom radu nastojimo da predočimo osnove budističkog učenja, prevashodno nošeni idejom socijalnih vrednosti koje je ovo religijsko učenje iznedrilo. Želimo da, bar malo, približimo čitaocu veoma prefinjen duh i intuitivnu snagu dela azijskog promišljanja o čoveku i društvu, smislu postojanja i čovekovog delovanja. Saopštimo autohtonost o njihovom nastanku i razvoju, te neizbežan uticaj, širenje i prihvatanje ovih vrednosti. Za nauku socijalne politike i socijalnog rada, i društveni život uopšte, od izuzetnog su značaja dostignuća religijske filozofije istočnih naroda i kultura. Zbog toga im, u ovom radu, posvećujemo dužnu pažnju, približavajući evropskom prostoru socijalne vrednosti budizma. Namera je da istaknemo socijalne vrednosti koje ni u jednoj kulturi ne proizvode sukobe i konflikte, već otvaraju mogućnosti međusobnog razumevanja, tolerancije, saradnje i duhovnog oplemenjivanja. Čini nam se da ova religijska filozofija pruža dobru osnovu za razvoj teorije socijalne politike i njene prakse i, u isti mah, obezbeđuje široko duhovno polje za unapređivanje socijalnog rada.

RASPROSTRANJENOST, MIT I LEGENDA

Budizam je četvrta po veličini religija na svetu, jer okuplja više od 300 miliona sledbenika. Kao i druge religije, nije ograničena samo na prostor Azije. Ima svojih pristalica u Evropi i SAD. Kulturno i umetnički je obogatio sve zemlje u koje su vrednosti ovog učenja prihvaćene. Širenje budizma nikada nije bilo zasnovano na primeni sile u preobraćanju ili potčinjavanju, što je u potpunosti saglasnosti sa religijski veoma tolerantnom Azijom. Otac ove religije nikada nije zapisivao svoje misli i tumačenja. Njegovi učenici su pamtili njegove reči i prenosili ih usmenom tradicijom oko 500 godina, kada su prvi put zapisana učenja prosvetitelja (I vek n.e.). Do zapisivanja učenja budizam se razvijao u dva osnovna pravca: theravadski, koji se doslednije držao Budinog učenja, i mahajanski, koji ima slobodniju interpretaciju i primenu u praksi. U svakom slučaju, budizam nema socijalne isključivosti, tako Buda (Sidharta Gautama) kaže: „Moje učenje ne pravi razliku između uzvišenog i prizemnog, bogatog i siromašnog; poput neba prihvata svakoga; poput vode umiva svakoga“. Dovođenje u vezu ove filozofske premise sa državom kao oblikom društvenog života izgleda ovako: u političkom životu i društvenoj organizaciji u pogledu stvaranja i održavanja društvenih zajednica odbacuje se primena sile, asimilacija i potčinjavanje. Nesumnjivo da budizam nudi osnove pravedne države i nesmetano ostvarivanje političkih, ekonomskih i socijalnih prava. Sprečava da se unutar jedne države, kako bi to Platon rekao, stvore dve (bogat i, na drugoj strani, siromašni) koje međusobno vode tihi ili otvoreni rat. U delu socijalne politike, jedna od osnovnih vrednosti koja neguje ovo učenje jeste otklanjanje socijalnih nejednakosti i stvaranje uslova da u organizovanoj društvenoj zajednici svi ljudi

imaju suštinski, a ne samo formalno, iste mogućnosti za sopstvenu društvenu promociju: vaspitanje, obrazovanje, moralno usavršavanje i sl; socijalni rad kao neobično važan metod socijalne politike pristupa svakom ko je u stanju potrebe bez razlike u odnosu na jezik, pol, veroispovest, poreklo, rasnu i drugu pripadnost.² Budizam zbog toga veoma lako pleni i duhovno osvaja.

Usmena tradicija i predanja o događajima, a kasnije zabeleženi i dati u pisanoj formi, sadrže dosta čudesnih događanja koje budisti smatraju istorijskim i istinitim. Prema budističkoj istorijskoj istini Sidhartina, majka kraljica Maja bila je lepa i neustrašiva žena. Jednoga dana osetila je duboki mir, spokoj i zadovoljstvo, a tokom noći usnila je san u kome slon sa šest kljova nosi u surli lotosov cvet i njime je dodirnuo po desnom boku. U tom trenutku je čudesno začet njen sin.³ Učeni ljudi, na poziv njenog supruga Sudhodana, protumačili su da će na svet doći sveti čovek i dobiti ime Sidharta, što znači „onaj koji je postigao svoj cilj“. Po legendi, Buda je izašao iz majčinog desnog boka i odmah je hodao bez pomoći. Načinio je sedam koraka na sve četiri strane sveta, a iz njegovih tragova nicali su cvetovi lotosa. U čudesnom događaju dete je izgovorilo „neću se više roditi, jer je ovo moje poslednje telo. Sada ću uništiti i iz korena iščupati tugu prouzrokovanu rođenjem i smrću“. Nakon sedam dana po rođenju Sidharte, kraljica Maja je umrla, a mladi princ je odrastao pored tetke. Rađanje i smrt u socijalnoj politici su u grupi socijalnih rizika koji nalažu povećane troškove. Naime, rađanje je željeni čin koji uzrokuje emotivno zadovoljstvo, radost i sreću za pojedinca, porodicu i društvo u celini (posebno u onim sredinama gde je depopulacija prisutna). Uzrokuje povećane potrebe za: stambenim prostorom, odećom, obućom, negom svake vrste, finansijskim sredstvima i sl.; socijalni rad, kao praktična društvena delatnost, zainteresovan je za stvaranje odgovarajućih uslova i vrši praćenje i pružanje stručne pomoći u materijalnom i duhovnom pogledu kako bi se porodica i deca u njoj pravilno razvijali. Smrt je neželjeni događaj, takođe neizbežan rizik, zbog toga je u socijalnoj politici u delu socijalnog osiguranja predviđeno osiguranje za slučaj smrti. Ovo osiguranje obezbeđuje materijalnu sigurnost porodici koja je zatečena ovim rizikom; socijalni rad pomaže porodici da održi valjano funkcionisanje između njenih članova, i u isti mah očuva mrežu socijalnih odnosa izvan porodice: škola, radne i druge obaveze i uloge u užoj i široj socijalnoj sredini, kao i pomoć u ostvarivanju prava porodice po osnovu ovog rizika.

---

2 U varijanti Zen-budizma razvija se praksa strogosti u vaspitanju, disciplini u ponašanju, samokontroli i upražnjavanju psihotehnika. Pogledati o tome: Miroљub Jevtić, *Politikologija religije*, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd, 2009, str. 344.

3 Sadržajniju legendu o rođenju Bude dao je Vil Djurant, *Istočne civilizacije*, Narodna knjiga Alfa, Beograd, 1995, str. 426.

ŽIVOT BUDE I OSNOVE NJEGOVOG UČENJA

Osnivač budizma je Siddharta Gautama (560–480 pre n.e.), kome je kasnije dato ime Buda, što na sanskritskom jeziku označava prosvetljenost, probuđenost. Rođen je u današnjem Nepal, u mestu na plodnoj ravnici, nedaleko od indijske granice. To je period velikih duhovnih i intelektualnih previranja na širokom prostoru indijskog potkontinenta. Indusi su već u to vreme bili veoma intelektualan narod. Uprkos tome što je Buda rođen u kasti ratnika u porodici radže u Kapilavastu, princ je inspiraciju za svoje učenje nalazio u posmatranju sredine u kojoj je odrastao, kao i u širem prirodnom i društvenom prostoru kojeg je kasnije u svom razvoju i učenju obilazio i posmatrao, posebno u oblasti reke Gang. Naime, susretao se sa ostarelim osobama, bolesnim, iznurenim ljudima, ali mu je pažnju jednom prilikom privukao siromašni religiozni asketa prikladno odeven, a odavao je utisak srećnog i duhovno nadmoćnog čoveka.⁴ Nesumnjivo da u ovom primeru imamo očiglednu primenu metoda posmatranja u prikupljanju relevantnih činjenica neophodnih za pouzdano donošenje stavova, sudova i zaključaka o pojavama koje su predmet interesovanja. Savremene prirodne i društvene nauke se oslanjaju na tehničke metode kao što su posmatranje, eksperiment, analiza, ispitivanje i statistika, kako bi ovladale prirodnim i društvenim pojavama i utvrdile njihovu zakonomernost. Na osnovu potpune opservacije pojava i utvrđivanja njihovih manifestacija, odnosno pojavnih oblika, nosioci planiranja mogu da blagovremeno preduzmu odgovarajuće mere i time spreče neželjene posledice. Putovao je na jug i istok, posećivao duhovne centre i poznate učitelje toga doba Aradu Kalamu i Udraku Ramaputru. Pod njihovim nadzorom duhovno je vežbao, a po napuštanju ovog učenja bavio se meditacijom i predao se asketskom životu. Međutim, i asketizam nije pružio zadovoljenje ovom nemirnom duhu, već je krenuo u potragu za boljim i efikasnijim načinom za samokontrolom, uvidom u objektivnu stvarnost i svesnošću, na putu ka prosvetljenju koje prevazilazi čulne prijetnosti. Negovao je moralnu i intelektualnu disciplinu, ali je odbacio okrutnu strogost asketskog života i opredelio se za srednji put – između materijalizma, sve jeste, i nihilizma, sve nije.

---

4 „Budistička legenda kaže da je u toku jednog dana sreo starca pogrbljenog pod tereotom godina, zatim teško obolelo čeljade, a, onda pogrebnu povorku sa pokojnikom koga su prijatelji nosili ka lomači na obali reke. Ti prizori nagnali su ga da duboko razmišlja o prirodi ljudskog postojanja, njegovog smisla i svrhe. Najzad, istog dana, video je nekog isposnika kako spokojno i sigurno korača drumom, i to ga je uverilo u vrhunsku vrednost svetačkog života.“ Trevor Ling, *Istorija religije istoka i zapada*, Srpska književna zadruga, Beograd, 2000, str. 112. Sličnu legendu sa događanjima ne u jednom već u tri dana predočava nam Vil Djurant, ugledni poznavalac istočnih religija. Vil Djurant, *Istočne civilizacije*, Narodna knjiga Alfa, Beograd 1995, str. 428. O ovom tumačenju pogledati: Mirča Elijade, *Svetske religije*, Narodna knjiga Alfa, Beograd, 1996, str. 41.

Buda je time odbacio krajnosti u životu. Zato kaže: „Zadovoljavanje životnih potreba nije zlo... održavati telo u dobrom zdravlju je obaveza, jer u suprotnom nećemo moći podesiti svetiljku mudrosti i održati moćan i bistar um“. Meditirajući pod jednim drvetom, doživeo je prosvetljenje i postao Buda. Tako je njegovo iskustvo, stečeno u meditaciji, postalo osnova celokupnog budističkog učenja, budističke tradicije, budističke religije, odnosno budističke filozofije. Imajući ovo u vidu, socijalni rad ima prosvetiteljski karakter, bliže i neposrednije delovanje u pripremanju ličnosti kroz individualni rad i rad sa grupom. Cilj je jačanje potencijala svakog pojedinca i formiranje produktivnog karaktera: moralne discipline, dakle, na osnovama usvojenih vrednosti i doslednog ponašanja postiže se individualna odgovornost i odgovornost grupe. U suštini, socijalna politika sa svojim socijalnim radom nastoji da izmeni ličnosti i promeni odnos okoline prema pojedincu; izmeni stvaranje i negovanje sistema vrednosti malih i velikih grupa, odnosno globalne zajednice kao velike grupe ljudi. Nesumnjivo da su individualna i grupna moralna i intelektualna disciplina, ne sporeći druge uslove, važni činioci i pouzdana oruđa za uspešno artikulisanje različitih interesa, njihovo osmišljavanje i pretakanje u programe, motivisanje i angažovanje ljudi na njihovoj realizaciji sa podrškom vođstvu i mogućnosti ostvarivanja ličnih ambicija – u krajnjoj liniji postizanje trenutnih, kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih ciljeva.

U prvoj besedi posle prosvetljenja, Buda je izložio učenje o četiri plemenite istine i osnove etičkog vladanja njegovog srednjeg puta, odnosno puta umerenosti. Budistički sledbenici (kaluđeri) bili su posvećeni beskućnom životu, prosjaćenju, siromaštvu, neporočnosti, meditaciji i misionarstvu. Buda, uprkos tome što je bio učitelj i duhovni sudija u sporovima oko doktrine i discipline, nikada nije pristajao i težio da bude u formalnom smislu vođa i nije zahtevao zaklinjanje na vernost, odanost i poslušnost (uporedi sa Muhamedom u islamskoj religiji i Isusom u hrišćanstvu).⁵ Dharma (karma) je bila vrhovni cilj, središte, vođa, utočište, onako kako je svaki pojedinac u svom životu i iskustvu spozna. Dakle, ovde lična raskoš i sposobnost poimanja objektivne stvarnosti, života i društva u celini nema strog obrazac, već punu slobodu za bezgraničnost duhovnog oslobađanja u činu meditacije. Meditacija se odvijala u rano jutro, u podne prošnja hrane, podučavanje naroda i odmaranje u hladu. Poslednje reči Bude su bile: „Svi sastavni delovi bića propadaju. Marljivim radom postignite svoje spasenje“. U ovim postavkama nalazimo promociju skromnosti i materijalne umerenosti, odnosno razvijanje svesti da gomilanje bogatstva nije niti može biti vrhovni cilj.

5 Nesumnjivo, Buda je bio veoma duhovno snažna ličnost koju su krasile vrle osobine. Utemeljenje za to nalazimo u sačuvanoj baštini njegovih sledbenika, bio je: čovek jake volje i uticaja, autoritativan i ponosan, blage naravi i blagog govora, beskrajne dobrodušnosti, strpljiv i veoma pažljiv. Vil Djurant, *Istočne civilizacije*, Narodna knjiga Alfa, Beograd, 1995, str. 431–432.

Prosvেćenost i prenošenje znanja misijom ličnog primera uslov je da društvena zajednica napreduje na osnovama etike i etičkih vrednosti, međusobnog razumevanja, skromnosti, umerenosti, sklada sa prirodom i prirodnim zakonima. Jasno se poručuje da je neobično važan odnos između vođe i naroda, učitelja i pastve, gde se taj odnos isključivo zasniva na stvarnoj duhovnoj slobodi i izboru svakog pojedinca, dobrovoljnosti i dobronamernosti, a ne na sili, prinudi i nerealno izvedenom autoritetu u formi nadređenosti i podređenosti.

Budino učenje u osnovi je prijateljstvo i prisnost sa „divnim“ (dharma). Jednom prilikom Buda je rekao, stoji u jednom zapisu, „da se sveti život kojem on podučava sastoji od prijateljstva, povezanosti i prisnosti sa divnom“. To znači spoznaju i negovanje pravednosti, dužnosti, doličnog ponašanja, prirodnosti i prirode poretka. Buda dharmu (divnu) prima kao kosmičku silu koja teži pravednosti. Budizam, dakle, uči i propoveda etičke vrednosti: dužnost, odgovornost, pravednost kao lik svakog društva i pojedinca, a samog pojedinca oslobađa sebičnosti, sebičnih želja, zlobe i očajanja. Oslobođanje od ovih svojstava u suštini dovodi do ponovnog rađanja (samsara), ali sada očišćeno u moralnom pogledu. Da bi ličnost bila slobodna mora da usvoji vrednosne sudove do kojih je Buda došao, a to su: patnja, uzrok patnje, savladavanje patnje, put za savladavanje patnje. U ovoj formulaciji patnja označava: bol duha i osećaja, bol tela, jad, strepnju, osujećenje, očajanje. Žeđ za nečim, žudnja ili neobuzdana želja za svim što nije vredno uzrok je patnje. Da bi se oslobodili patnje cilj mora da nam bude nirvana, a put i sredstvo do nje dharma.

Poznata su četiri sabora budizma. Na prvom, održanom 483 god. pre n.e. u Rađagrhi, uz prisustvo 500 prosvetljenih kaluđera, ponovljene su sve Budine besede, nabrojani svi disciplinski propisi (dužnosti). Na saboru je zaključeno da je budističko učenje sačuvano u potpunosti i ostalo bez promena.

Na drugom saboru, održanom u Vajšaliju 383. god. pre n.e. uz prisustvo 700 prosvetljenih, raspravljalo se o odstupanju od Budinog učenja. Naime, učesnici sabora, na predlog kaluđera Jasasa, raspravljali su o deset postupaka koji odudaraju od izvornog učenja Bude. Sabor je ove postupke osudio i ponovo potvrdio pravo učenje. U međuvremenu, tačnije 137. god. pre n.e., održan je sabor gde je došlo do podela i označava se kao prvi početak sektaškog pokreta na osnovu novina koje je u budizam uvela grupa učesnika na saboru. Međutim, održavanje i sadržaj rasprave na saboru dosta su sporni u nauci.

Treći sabor održan je u Pataliputri 252. god. pre n.e., na kojem je 1000 kaluđera potvrdilo izvorno učenje Bude. Zagovornici jeretičkih gledišta na ovom saboru bili su isključeni.

Četvrti sabor, održan u Kašmiru ili Gandari, zasedao je krajem prvog veka nove ere uz učešće 499 poznatih budističkih posvećenika, koji su usvojili nova pravila ponašanja (vinaya). Nova pravila ponašanja verovatno su posledica

Budinog oslobađanja svojih učenika od manje važnih propisa. Međutim, postoji opšta saglasnost da su propisi ostali u suštini isti i da su dati u vinayi, koja se sastoji od tri priloga (tri dela, poglavlja). U prvom prilogu se opisuje događaj koji je naveo Budu da na osnovu njega donese propis. Sve je to izloženo u pričama koje obaveštavaju o društvu i njegovoj prirodi toga doba.

Drugi prilog sastoji se iz dva dela: u prvom je izložen deo biografije Bude, od prosvetljenja do jednog važnog učenika, Sariputte. Sadrži pravila primanja u red, radu dvodnevne skupštine, povlačenju za vreme kišnog perioda i propise o svakodnevnom životu prosvetljenih; u drugom se nalaze postupci skupštine prema šizmi. Treći prilog, u suštini, u sažetom obliku ponavlja prethodna dva priloga.

Dharma u budizmu (budističko viđenje dharme u mnogo čemu je jednako sa hinduističkim) zauzima važno, gotovo ključno mesto. Mada ne postoji kod budista saglasnost šta dharma podrazumeva, u osnovi ona predstavlja istinito učenje, doktrinu, spis koji govori o moralnim dužnostima, pravilnom ponašanju, pravednosti i moralu uopšte. U budizmu su ove vrednosti univerzalne za čoveka i društvo, dok su pojavne forme organizovanja ljudi (kaste) irelevantne. Dakle, dharma uči univerzalnim vrednostima besklasne zajednice, jedinstven je i apsolutan kodeks, odnosno standard pravilnog ponašanja i postupanja. Dharma, u kojoj su očigledno sadržane sve vrednosti za slobodnog pojedinca i slobodno društvo, neutrališe silu doslednim proklamovanjem (dharme) i moralnim postupanjem, što u krajnjoj liniji vodi miru, spokoju, ličnoj i društvenoj ravnoteži, harmoničnom odnosu, jednom rečju nirvani. Na taj način se izbegavaju sve zamke i prepreke kojima je podložan pojedinac i čemu je izloženo društvo, odnosno otklanjaju se opasnosti i postiže sigurnost. Slikovit prikaz ovog učenja vidimo u čuvenoj Budinoj metafori „u kojoj je dharma naslikana kao splav koji nosi čoveka preko vode iz opasnosti u sigurnost; a kada druga obala bude bila dostignuta, on neće morati da nosi splav unaokolo na svojim ramenima“.⁶ Dharma je konačnost, konačna istina, ona prevazilazi pogrešnost zdravog razuma. Dharma uči da ne postoje trajni entiteti „sopstva“, već da je „stvarnost dinamički sklop elemenata koji se ne mogu analizirati niti definisati. Ovi elementi, nesvodljivi i konačni, jesu dharme, objektivni i realni činioци koji stoje iza pojavnosti, stvari i osoba“.⁷ Suprotnost dharmi je adharma, što znači sve ono što je nemoralno, greške i sve ono što se suprotstavlja redu, disciplini, dužnosti, pravičnosti, moralu i sve ono što sprečava postizanje cilja u vidu nirvane (oko ovog pitanja postoje i drugačija tumačenja, gotovo suprotna). Dharma je forma

6 Rodžer Kit, Lari Šin Bulard, *Enciklopedija živih religija*, Nolit, Beograd, 1981, str. 166.

7 Ibid. str. 166, Vil Djurant, *Istočne civilizacije*, Narodna knjiga Alfa, Beograd, 1995, str. 419–439.

i suština jer čini međusobno povezana ljudska prava i dužnosti, koja u suštini sačinjavaju društveni poredak i održavaju ga; ona gradi i univerzalni poredak, jer čini vezu između kosmičkih i prirodnih činilaca, i u toj relaciji kosmičko i ljudsko je komplementarno i vodi od relativne ka apsolutnoj slobodi ličnosti. Dakle, budistička filozofija nudi jasnu predstavu o društvu i čoveku u njemu, svrshodnosti i smislu postojanja i čovekovog delovanja u društvu. Pruža osnovu za vrednosni sud kojim se razlikuje bitno od nebitnog, suština od forme, dobro od zla, vrlina od poroka, ljudsko od neljudskog. Bez jasnog uočavanja razdeobe sa ciljem podsticanja i negovanja vrednosti, društvo ne može naći potrebnu ravnotežu niti može da otkloni konflikte i sukobe.

FILOZOFIJA BUDISTIČKE RELIGIJE

Budisti su razvili svoj sistem sa dve važne ideje: karma (dharma) i samsara (ponovno rađanje). Na osnovu ovih premisa živo biće se u neprekidnom ciklusu iznova rađa sa karmom (svojim delima dobrim ili lošim) iz prethodnog života. Saglasno prethodnoj karmi, ponovno rađanje dobija odgovarajući oblik, odnosno stanja: božanstva i ljudi (dobra stanja); životinja, gladnih duhova i stanovnika pakla (rdava stanja). Prema ovom učenju, ponovno rađanje u ljudskom obliku je najteže postići i nije najviše stanje, ali je najpoželjnije, jer jedino ljudi mogu da dostignu spasenje, odnosno nirvanu. Novo rađanje nosi prethodnu karmu, prethodni oblik u kome su sadržani svi prethodni potencijali, a istovremeno stvara sopstvenu budućnost od koje se zahteva činjenje dobrih dela, a ona u novom rađanju obezbeđuju dobar oblik i odgovarajuće stanje bivanja (pre svega ljudsko biće). Ovde je naglasak na samokontroli i samorazvoju. Biološki dati potencijali moraju se razvijati i oblikovati tako da čovek prevashodno svojim radom na sebi stvara svoju budućnost i tako izmeni svoju socijalnu poziciju i oslobodi se nasleđene zaostale prošlosti. U isti mah pokazuje dobronamernost prema sopstvenom okruženju i spremnost na žrtvovanje: emotivno, verbalno, materijalno i fizičko.⁸

Svoje prosvetljenje i saznanje o četiri plemenite istine i osmostrukoj stazi čoveka izneo je u svojoj besedi grupi asketa u Jelenjem parku. Ovaj razgovor je zabeležen kao Propoved u Jelenjem parku ili Pokretanje točka zakona. Četiri plemenite istine prosvetljenog Bude obuhvataju: 1) patnju izazivaju bolest, starost i smrt, rastanak sa voljenima, žudnja za onim što ne možemo imati, mržnja prema onome što ne možemo izbeći; 2) patnju izazivaju želje i naša nastojanja da ih zadovoljimo; 3) patnja se može prevazići poništavanjem želje; 4) sredstvo za poništavanje želje je Osmostruka staza. Osmostruki put usmeren

---

8 Pogledati više o tome u delu vrednosnog principa solidarnost: Dragoslav Kočović, *Socijalna politika*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2007.

je ka iskorenjivanju žudnje i sastoji se iz tri celine: moralno vladanje, što obuhvata ispravan govor, ispravne radnje i postupke, ispravan način zarađivanja za život; mentalna disciplina, što podrazumeva ispravan napor, sposobost, ispravnu kontemplaciju; intuitivna mudrost, ispravna gledišta, ispravne namere. Ili, jednostavnije: osmostruki put čini ispravno: razumevanje – ispravno shvatanje Četiri istine; razmišljanje: – da se u životu ide samo pravim putem; govor: ne lagati, ne koristiti grube reči, ne kritikovati nepravredno, ne ogovarati; ponašanje: uzdržavanje od krađe, ubijanja, okrutnosti, putenog života; zarađivanje za život: baviti se poslom koji ne ugrožava ničiji život; nastojanje: obuzdavati zle misli i stvarati samo dobre; svesnost – svest o sopstvenom stanju tela, misli i osećaja; koncentracija: duboka meditacija koja vodi ka višoj svesti i prosvetljenju, kao što je to postigao Sidartha Gautama.⁹

Moralno vladanje zahteva da se nikome ne nanosi zlo, pročišćavanje sopstvene duše i činjenje dobrih dela. Svaki postupak i učinjeno delo koje šteti samoj osobi ili nekom drugom jesu rđavi i za rezultat (plod) će imati patnju. Rđavo delo, loš postupak ili rđava misao ne znači kršenje nekog božanskog zakona, već se na to gleda kao na proizvod čovekovog duha i tela. To čini sadržinu i suštinu karme koja opredeljuje u ponovnom rađanju oblik (pet oblika) živog bića (već smo rekli da je poželjan ljudski oblik).

Mentalna disciplina vrši kontrolu nad duhom, što omogućava da pojedinac (jedinka) savršeno kontroliše svoj duh i ostaje miran i pribran. Postoji budistička mudrost koja kaže „da nema dovoljno kože da se zemlja prekrije i postane glatka, ali ako se obuju kožne cipele zemlja će biti glatka“. Shodno tome, na čula čoveka iz okruženja deluju brojni objekti koji pobuđuju strasti, pohlepu i požudu. Mi te uticaje ne možemo uništiti ali ih možemo eliminisati kontrolom sopstvenog duha. Kada se postigne kontrola sopstvenog duha, onda nećemo neprijatne, nečiste i nepristojne stvari smatrati prijatnim, čistim i trajnim.¹⁰

---

9 Svoje četiri plemenite istine razvio je na osnovu svog mišljenja, „da je život patnja, da patnja postoji zbog žudnje, a da mudrost leži u umiravanju svih žudnji. 1. Sada je ovo, o monasi, plemenita istina patnje: rađanje je patnja, bolest je patnja, starost je patnja, žalost, jadikovanje, utučenost i očaj su patnja... 2. Sada, ovo je, o monasi, plemenita istina o uzroku patnje: ta žudnja, koja vodi do preporoda, pomešana sa zadovoljstvom, uskrnućem, pronalazeći zadovoljstvo tu i tamo, naime, žudnja za strašću, žudnja za postojanjem, žudnja za nepostojanjem. 3. Sada je ovo, o monasi, plemenita istina uništenja patnje: prestanka, bez ostataka, od te žudnje; napuštanje, ostavljanje, lišavanje, nepripadanje. 4. Sada je ovo, o monasi, plemenita istina o putu koji vodi do otklanjanja patnje: to je plemenita osmostruka staza: to jest, ispravno mišljenje, ispravne namere, ispravna reč, ispravno delo, ispravno življenje, ispravna težnja, ispravno razumevanje, ispravno udublivanje“. Vil Djurant, *Istočne civilizacije*, Narodna knjiga Alfa, Beograd, 1995, str. 432–433.

10 Vil Djurant, *Istočne civilizacije*, Narodna knjiga Alfa, Beograd 1995, str. 431–438; Rodžer Kit, Lari Šin Bulard, *Enciklopedija živih religija*, Nolit, Beograd, 1981, str. 112.

Intuitivna mudrost je moguća jedino putem rigorozne mentalne discipline, koja, u ovom slučaju, treba da dovede do ispravnog gledišta i ispravne namere (to su sedmi i osmi delovi osmostrukog puta). Tako dobijena intuitivna mudrost omogućava da jedinka vidi stvarnost onakvu kakva jeste. Ispravno gledište znači da je svako bivanje, odnosno postojanje – patnja (dukkha), da je svako bivanje nepostojano – nepostojanje (aničča), ne postoji trajno sopstvo ili duh (anatta). „U svom prvom govoru Buda je istakao da je rađanje patnja, stvarnost je patnja, smrt je patnja, pet oblika bivanja su patnja. Da bi ilustrovaio univerzalnost patnje Buda je jednom ispričao priču o ženi koja je od njega zatražila da oživi njeno mrtvo dete. Učitelj je rekao da će to učiniti ako ona može da pronađe porodicu koja nikada nije doživela bol zbog smrti. Ispunjena nadom, žena je otišla, ali ubrzo je otkrila da su sve porodice koje je posetila doživle takvu nesreću. Tada je odlučila da prestane da traga i da postane Budin sledbenik“. ¹¹ Ova univerzalna patnja izazvana je žudnjom za trajnim bivanjem, za čulnim prijetnostima, za slavom i moći. Celokupno bivanje je nepostojano, „svi sastavni delovi tela podložni su raspadanju“, istakao je Buda pred sopstvenu smrt. Sve je nastajanje, život nije statičan već je u proticanju i u svakom trenutku svoga života postajemo nešto drugo – rađanje i umiranje. Ne postoji trajno sopstvo ili duh, isticao je Buda, naglašavajući verovanje u trajnost sopstva kobna je zabluda jer dovodi do prijanjanja, prijanjanje dovodi do egoizma, egoizam rađa žudnju za bivanjem, slavom, prijetnošću i bogatstvom, a ovo prikiva jedinku za dalja ponovna rađanja i patnju. ¹² Trajno sopstvo ne postoji, ono je samo kombinacija pet agregata: materije, osećaja, misli, predispozicije i svesti. Svaki od njih se neprestano javlja i nestaje. Dakle, život je samo kombinacija ovih pet agregata, odnosno zbir onoga što jesmo, vidimo, čujemo, kušamo, mirišemo, dodirujemo, mislimo. Dakle, sopstvo je pojavni fizički i psihički fenomen koji se menja, prolazi, iznova formira sa ciljem da se oslobodimo sebičnih želja i impulsa, težnji za čulnim prijetnostima i ličnom dobiti. Socijalna politika za svoj predmet ima životne uslove ljudi sa ciljem da ih izmeni, da izmeni sistem vrednosti, a socijalni rad vrednosno oblikuje pojedinca, porodicu, lokalnu i širu društvenu sredinu. Socijalni rad počiva na vrednosnoj odrednici dobročinstvo na delu, koju je postavio ugledni teoretičar socijalnog rada profesor Iv Rastimir Mari Antoan Nedeljković. ¹³ To praktično znači nikome ne nanositi zlo. Suprotno tome, nepoželjan postupak je

11 Ibid, 112. Uporediti ovu priču sa Hristovim oživljavanjem deteta koje je umrlo. Oživeo je dete na molbu majke.

12 Videti bliže o tome: Mirča Elijade, *Svetske religije*, Narodna knjiga Alfa, Beograd, 1996, str. 44.

13 Opširnije o tome videti: Iv Rastimir Mari Antoan Nedeljković, *Socijalni rad (prilog studijama naučnih osnova)*, knjiga I, Zavod za proučavanje socijalnih problema grada Beograda, Beograd, 1982; Iv Rastimir Mari Antoan Nedeljković, „Socijalni rad na vrelu humane svesti i savesti“, *Zbornik radova Socijalni rad i socijalna politika*, br. 3, FPN, Beograd, 1997.

rezultat odsustva moralne kontrole i samoodgovornosti. Kontrolom sopstvenog duha, odnosno samousavršavanjem i moralnom disciplinom uspešno ćemo odbacivati negativne i nepoželjne uticaje iz užeg i šireg okruženja. U pogledu razvoja homeostaze jasno se uočavaju promene u vrednosnom sistemu, te mestu i ulozi socijalne politike i socijalnog rada do danas. Ali je centar interesovanja uvek bio i ostao čovek. Smisao i suština je upravo u valjanoj socijalizaciji koja za cilj ima razvijanje ljudskih potencijala i vrednosno oblikovanje ponašanja i postupanja u pravcu sklada, mira i tolerancije.

SOCIJALNE OSNOVE BUDISTIČKOG UČENJA

U budizmu o nekim praznicima, odnosno svetkovinama, na primer Kathina svečanosti, a posebno krajem kišne sezone (monsunske kiše, južna i jugoistočna Azija od jula do oktobra), članovi kraljevskih porodica, plemstvo i obični ljudi budističkim kaluđerima poklanjaju odeću i daju osnovne životne namirnice. Kao takav, sa osećanjem pravde i solidarnosti, budizam je danas živa narodna religija, posebno u Šri Lanki, Mijanmari, nekadašnjoj Burmi, Tajlandu, Tajvanu, Koreji, Japanu, Singapuru, Kambodži, Vijetnamu, Butanu. U Kini budizam, saglasno aktuelnom sistemu vrednosti, nema karakter žive narodne religije, ali su vrednosti budizma utkane u dobar deo kulture kineskog naroda. Međutim, na čitavom azijskom prostoru, gde je budizam značajna živa religija, koja ima karakter javnog i slobodnog upražnjavanja, podrazumeva učestvovanje u političkom životu, angažovanje u programima socijalnog karaktera sa naglaskom na socijalno staranje, uključivanje kaluđera u svetovno obrazovanje i naučno proučavanje budizma. Ovi sveštenici su bili najglasniji protivnici kolonijalnog sistema i nosioci zahteva za ukidanje i oslobađanje od dominacije spolja, a nakon sticanja državne nezavisnosti bili su i ostali vrlo aktivni u političkom životu. U Šri Lanki obrazovali su svojevremeno političke partije, davali podršku pojedinim političkim prvcima; u Japanu budisti imaju sopstvenu političku partiju, organizuju politički rad i aktivnosti na lokalnim i nacionalnim izborima. Buda je svojim učenjem promovisao socijalnu funkciju države i odgovornost vladara za socijalno-ekonomsku poziciju ljudi. Uviđao je opasnost od siromaštva i zločina i traži ekonomski razvoj koji bi bio u funkciji otklanjanja socijalnih problema. U jednom od svojih govora Buda je istakao „ako vladar želi da iskoreni siromaštvo i zločin, onda mora da poboljša ekonomske uslove svoje zemlje tako što će obezbediti razvitak poljoprivrede i trgovine i što će osigurati da radnici budu adekvatno plaćeni“.¹⁴ Polazeći od navedene premise, upravo se socijalna poli-

---

14 *Enciklopedija živih religija*, Nolit, Beograd, 1981, str. 118; Vil Djurant, *Istočne civilizacije*, Narodna knjiga Alfa, Beograd, 1995, str. 419–443.

tika zalaže za poboljšanje životnih uslova ljudi, otklanjanje socijalnih bolesti i socijalne nepravde, a to podrazumeva organizovanu društvenu delatnost u čijem središtu su sadržaji koji čine suštinu života čoveka (materijalne i nematerijalne potrebe) i uslove (ekonomski i politički) u kojima se ti sadržaji realizuju. Eksploatacija, nezaposlenost i socijalne nejednakosti za posledicu imaju siromaštvo i bedu. Zbog toga je, posebno posle Drugog svetskog rata, razvijen i prihvaćen humanistički stav imperativne borbe protiv svih socijalnih problema, posebno na polju otklanjanja siromaštva i bede u svetu.¹⁵ Upražnjavanje meditacije nije više samo u funkciji individualnog manastirskog života kaluđera, već se nastoji da se te sposobnosti pokažu u socijalnoj sferi; dakle, izvan manastirskih zidova, podsticanjem stanovništva u pravcu izmene sopstvenih socijalno-ekonomskih uslova i tako postigne materijalno i duhovno dobro naroda. Ovakav pristup pospešio je razvoj sela i osnivanje zemljoradničkih udruženja. Od kaluđera se traži da, shodno svojim razvijenim sposobnostima duha, uz svetovno obrazovanje, nesebično pomažu u animiranju stanovništva, oslobađanju od sebičnosti u cilju zajedničkog dobra. Očigledno da budizam sve više poprima svetovnu, socijalnu dimenziju, a budistička praksa, obogaćena kroz stručno i visoko obrazovanje budista, značajan je instrument, put i način za izmenu ekonomsko-socijalne situacije i ostvarivanje socijalnih ciljeva u: smanjivanju nepismenosti, razvoju obrazovanja, iskorenjivanju zaraznih i endemnih bolesti, razvoju zdravstva i zdravstvenog prosvetavanja, zapošljavanju i smanjivanju nezaposlenosti, smanjivanju siromaštva i bede, smanjivanju priraštaja i kontroli rađanja, smanjivanju smrtnosti odojčadi i organizovanju zaštite dece. Zastupnici budističkog učenja govore da je njihova religija u saglasnosti sa modernim poimanjem društva, društvenih zajednica i odgovorne države. Shodno tome, očekuju zapaženo mesto u porodici živih religija, jer ovo učenje je u ravni sa naučnim pogledima na društvo u delu: rada, privrede, solidarnosti, slobode, odnosno trajnih i univerzalnih vrednosti. Oslanjajući se na ove vrednosti, „izvestan broj budističkih vođa stalno ističe naučnost budizma, zato što u njemu ne postoji pojam o apsolutnom božanstvu, besmrtnoj duši, prvom uzroku i zato što se sva njegova učenja zasnivaju na univerzalnim zakonima”. Smatra se da je budizam po svojoj metodologiji eksperimentalan, jer je Buda pozvao svoje učenike da ne prihvataju njegova učenja samo zato što ih je on njima učio, već da prvo treba da ih provere i vide jesu li delotvorna“.¹⁶ Budističko učenje o „nesopstvu“, univerzalnom

---

15 Pogledati više Dragoslav Kočović, „Problemi savremenog čovečanstva“, *Socijalna politika*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2007.

16 „Mene, koji ovako govorim, ovako naučavam, optužuju neki askete i brahmani, bezrazložno, proizvoljno, lažno i neopravdano, ovako: Rušilac je asketa Gotama; on propovijeda rušenje, uništenje i odricanje pravoga života – A ja, učenici, naučavam samo jedno, danas

i većitom proticanju, i ciklična teorija evolucije smatraju se naučnim od strane brojnih poslenika i tumača ove religije i odgovara savremenom čovečanstvu. U tom kontekstu sasvim je jasno da se socijalni uslovi menjaju, poprimaju različite sadržaje sa stalnom tendencijom kvantitativnog rasta i kvalitativnih promena. Te promene, forme i sadržaji moraju biti u skladu sa osnovnim postavkama ove filozofije: dužnost, pravda, dolično ponašanje, prirodnost i priroda poretka. U mreži socijalnih odnosa, uloga i ponašanja satkanih na ovim vrednostima neodoljivo nagoni na božanstveno ushićenje religijom bez boga. Nesumnjivo da su u pravu svi oni koji tvrde da je Buda najveći bezbožnik, ali mu je učenje božanstveno.

MORALNE VREDNOSTI I SOCIJALNA PRAKSA

Po budističkom učenju, svetovno lice, odnosno pripadnik ove religije treba da neguje moralne norme i stremi etičkim idealima, što obuhvata: uzdržavanje od ubijanja, krađe, seksualnog nasilja i seksualne izopačenosti, laži, zajedljivih uvreda, vulgarnog govora i besmislenog bezvrednog razgovora; da suzbija pohlepu, obuzdava zlu volju, uzdržavanje od toksičnih materija koje mogu pomutiti um i sledi put dharme. Od vernika se dalje očekuje da odgovorno postupa i radi u porodici i društvenoj sredini. Propisuje se odgovornost dece prema roditeljima, da se o njima staraju i tako postanu dostojni roditeljskog nasleđa; roditelji imaju obavezu da se staraju o deci, da ih vaspitavaju i obuzdavaju od poroka i osposobe za koristan posao; učitelji imaju obavezu da vole i vaspitavaju decu, a učenici da budu pažljivi prema učiteljima; ističu se dužnosti između supružnika, saplemenika, prijatelja, kao i dužnosti između gospodara i slugu. Naglašava se negovanje vrlina i dužnosti među ljudima, a pre svega u vladanju i ophođenju vladara, gde se posebno ističe pravičnost i saosećajnost koje vladar treba da poseduje. Ilustrovan je primer indijskog vladara Asoke (III vek pre n.e.) kao vrlog, pravednog budističkog kralja, koji je duž puteva podizao zaklone za putnike i zasade smokvi za umorne i povređene, zabranio je žrtvovanje životinja, ukinuo je surove kazne za prestupnike, osnivao bolnice za lečenje ljudi i životinja, obezbeđivao finansijsku potporu manastirima. Isto tako je isticana plemenitost kralja Milinde (ili Menauder) koji je vladao indo-grčkom državom Baktrijom krajem II veka pre n. e., čija je mudrost podizana iznad svešteničke. Najcenjenije vrline su date kroz deset priča iz Budinog života koje služe za podučavanje i savetovanje. U tih deset priča dato je deset vrlina koje treba da odlikuju budistu: davanje, čestitost, odricanje, mudrost, energija, obuzdavanje, istina, odlučnost,

---

kao i ranije: bol i iskorenjivanje bola". Čedomil Veljačić, *Filozofija istočnih naroda, Knjiga prva*, Matica hrvatska, Zagreb, 1958, str. 89.

prijateljstvo i nepristrasnost. Jednom prilikom učenik je zamolio Budu da jasno objasni svoje shvatanje ispravnog života. Tom prilikom on je saopštio pet veoma razumljivih pravila moralnog ponašanja, a istovremeno veoma teških za pridržavanje: „1. Nikome ne dozvoli da ubije bilo kakvo živo biće. 2. Nikome ne dozvoli da uzme ono što mu nije dato. 3. Nikome ne dozvoli da pogrešno zbori. 4. Nikome ne dozvoli da pije opijajuća pića. 5. Nikome ne dozvoli da bude obeščašćen“.¹⁷

Izdržavanje kaluđera budista postiže se njihovom prošnjom i darovima koje dobijaju od ljudi tokom značajnih svetkovina i praznika. Davanje hrane, odeće i drugih potrepština ima blagotvorno dejstvo na darodavca jer mu to utiče na karmu, a ona određuje budući oblik rađanja. Posebno se smatra vrednim i vrlo cenjenim kada pojedinci podižu manastire. Pored milostinje u vidu osnovnih bioloških potreba (hrana, odeća, smeštaj), kaluđeri obrađuju manastirska imanja, što je posebno prisutno u istočnoj Aziji, i time obezbeđuju značajan deo egzistencije. U svakom slučaju, postoji neka vrsta simbioze između svetovnih lica koji su vernici, a donose hranu i odeću kaluđerima, i kaluđera prema takvim svetovnim licima, jer se veruje da im donosi materijalni i duhovni napredak.

U drugoj polovini XIX i prvoj polovini XX veka, kada se primicao kraj kolonijalnom vladanju, dolazi do oživljavanja budizma. Podsticane su i oživljavane brojne socijalne aktivnosti i organizovane socijalne akcije od strane budista u vidu otvaranja škola, raznih socijalnih ustanova, prikupljanja hrane, odeće i obuće za socijalno ugrožene. Tako su u Kini otvarani budistički klubovi sa ciljem da podučavaju ovom učenju i na organizovanju socijalnih akcija. Za vreme gladi u Kini 1921. godine Budističko potporno udruženje prikupilo je velike količine novca, hrane i odeće, te se sa ovim prilozima u potpunosti eliminisala glad na severu Kine uzrokovana sušom. U Burmi, za vreme vlade U Nu-a od 1948. do 1962. godine, budizam je bio osnova za razvoj takozvanog budističkog socijalizma, što je bilo zasnovano na teoriji „da se nacionalna zajednica može izgraditi jedino ako su pojedinačni članovi kadri da savladaju svoje lične gramzive interese“.¹⁸ U Japanu je, takođe, tokom šezdesetih godina budizam bio u osnovi političkog programa pojedinih političkih parlamentarnih stranaka (u Gornjem domu japanske Narodne skupštine).

U postkolonijalnom periodu javljaju se brojne organizacije i socijalne službe u čijoj osnovi je budističko učenje, sa ciljem da se izmeni socijalna sredina počev od sela do gradova, od pojedinih regija do čitave države. Ove organizacije po svom obimu i obuhvatu deluju na nacionalnom nivou, ali su pretežno lokalnog karaktera i tako izražavaju specifičnost sredine i njihove socijalne, ekonom-

---

17 Vil Djurant, *Istočne civilizacije*, Narodna knjiga Alfa, Beograd, 1995, str. 433.

18 *Enciklopedija živih religija*, Nolit, Beograd, 1981, str.123.

ske i kulturne prioritete. Njihov krajnji ideal je pomaganje drugima.¹⁹ Nisu retke mešovite organizacije i timovi sastavljeni od vladinih službenika i budističkih kaluđera sa ciljem bržeg razvoja zajednice, pre svega u pogledu: informisanja, prosvetavanja, sanitarne higijene, efikasnijeg organizovanja, svakodnevnih aktivnosti i slično. Na Tibetu budistički kaluđeri su bili ritualne i intelektualne vođe religije, a, pored toga, obavljali su, neretko i danas, svetovne uloge učitelja, doktora, državnog činovnika i sl.

Veliki poznavalac religijskih učenja i religijske prakse Madhu Bazaz Wangu kaže da budizam modernom svetu pruža mnoge prednosti. Savremena tumačenja Budinog života i učenja podvlače njegovu humanost i racionalan pristup problemima ljudske patnje. Mnogi budolozi naglašavaju primenljivost budističkog učenja na današnje socijalne i etičke teme. Budističko učenje o srodstvu svih živih bića naročito je aktuelno za svet suočen sa problemom očuvanja životne sredine. Budisti tvrde da njihovo učenje može biti osnova istinski demokratskog društva, pa čak i osnova svetskog mira.²⁰ Nesumnjivo da je budizam satkan na trajnim i univerzalnim vrednostima rada, socijalne pravde, pravičnosti, slobode, solidarnosti i humanizma i na tim vrednosnim postulatima upućuje ka jasnom uočavanju razlika između ljudskog i neljudskog, između dobra i zla, između vrline i poroka. Mnogi budolozi se slažu u tome da je budizam nauka i za takav sud imaju dobra utemeljenja, jer budizam ne propoveda metafizičko, ne govori o večnom životu i besmrtnosti, ne govori o prvom početku (pogledaj hrišćanstvo i islam), ali govori o prolaznosti jedinke kao spoja duha i materije, svemudro ga upućujući na to da bude čestit, pravedan, čovekoljubiv, istrajan, tolerantan, spreman na pomoć i akciju, razuman, da svoju svest dovede na nivo spoznaje da ovaj svet nije stvoren zbog njega, pojedinca, nije stvoren zbog grupne, kastinske i klasne gramzivosti, nije stvoren da se silom i nasiljem, strahom i ucenama održavaju socijalno-ekonomsko-političke podvojenosti i nije stvoren da se lažno predstavlja ljudskim u okrilju isprostituisane i isprazne demokratije, koju nam svakodnevno guraju pod nos, a koja nije vrednost, za koju jedva da možemo reći da je prljavo i blatnjavo predvorje onih vrednosti koje uči budizam kao osnove ponašanja pojedinca i univerzalne osnove društvenog života. Budizam nije religija: on ne ucenjuje i ne preti, još manje zastrašuje; on je više eksperimentalni projekat tipa – vidi, pogledaj, proveri, sam oseti, a bez nasilja slobodnom voljom slobodnoj volji prenesi. A šta su danas vaspitno-obrazovne ustanove i ustanove zaštite do oblikovanje (ponekada prinudno) socijalnog ponašanja i usvajanja znanja, dakle ništa drugo do imperativno vaspitanje i obrazovanje.

---

19 Ibid, str. 124.

20 M. B. Wangu, *Budizam*, Čigoja, Beograd, 2002, str. 112.

LITERATURA

- Enciklopedija živih religija*, Nolit, Beograd, 1981.
- Bachika Reimon, "A look at Religion in Japan", *Politikologija religije*, br. 1, Beograd, 2010.
- Djurant Vil, *Istorija civilizacije*, Narodna knjiga, Beograd, 1995.
- Elijade Mirča, *Svetske religije*, Narodna knjiga Alfa, Beograd, 1996.
- Hjelm Titus, *Religion and Social Problems*, New York, 2011.
- Jevtić Miroljub, *Religija i politika*, Institut za političke studije FPN, Beograd, 2002.
- Jevtić Miroljub, *Politikologija religije*, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd, 2009.
- Kočović Dragoslav, *Socijalna politika*, FPN, Beograd, 2007.
- Kočović Dragoslav, *Religijska učenja: socijalne vrednosti religijskih učenja*, FPN, Beograd, 2010.
- Kršić Vojislav M., *Leksikon religija, mitologija i vjerskih sekti*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2002.
- Ling Trevor, *Istorija religije istoka i zapada*, prevod sa engleskog, Beograd, 2000.
- Michiaki Okuyama, "The Yasukuni shrine Problem in the East Asian Context: Religion and Politics in Japan", *Politikologija religije*, br. 2 Beograd, 2009.
- Nedeljković Iv Rastimir Mari Antoan, *Socijalni rad, knjiga I*, Zavod za proučavanje socijalnih problema grada Beograda, Beograd, 1982.
- Nedeljković Iv Rastimir Mari Antoan, "Socijalni rad na vrelu humane svesti i savesti", *Socijalni rad i socijalna politika*, br. 3, FPN, Beograd, 1997.
- Pavićević Vuko, *Sociologija religije*, BIGZ, Beograd, 1980.
- Petričković Milan, "Deontološke himere savremenog socijalnog rada", *Godišnjak*, br. 6, FPN, Beograd, 2011.
- Radošević Slobodan M., *Monaska civilizacija, knjiga II*, Centar za geopoetiku, Beograd, 1994.
- Šušnjić Đuro, *Religija I*, Čigoja, Beograd, 1998.
- Veljačić Čedomil, *Filozofija istočnih naroda, knjiga prva*, Matica hrvatska, Zagreb, 1958.
- Wangu Madhu Bazaz, *Budizam*, prevod, Čigoja, Beograd, 2002.
- Religija i društvo*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1988.
- Veliki leksikon religije*, Lento, Dobra, Beograd, 2004.

Dragoslav Kočović

Social Values in the Philosophy of Buddhism

Abstract

The article deals with Buddhism, religion without God, but a divine interpretation of the world and a rational basis this doctrine disseminates. Social and philosophical values in this article are presented as a complete system that gives meaning to existence, functioning and explanations of society and the individual in it. In this context, the article starts from the philosophy of Buddhism rejecting the extremes in thinking and behaviour, and developing a philosophy of moderation, i.e. middle way which ensures good karma based on fairness, duty, decent behaviour, naturalness and the order of nature. In order to achieve this values and make them an integral part of human behaviour in relation to other people, moral behaviour, moral discipline and intuitive wisdom are needed. Still, the system inevitably seeks to attain the state of freedom that is possible by identifying the pain, the causes of suffering and elimination thereof. It is obvious that this doctrine is based on the values that are indisputable in social policy (work, freedom, justice, solidarity, humanism) and as such excite the attention of workers in the theory and practice of social policy. It also identifies the causes that lead to psycho-social problems of man and offers a way in which these problems can be rectified. The article provides a valuable philosophy to complement theory of social policy in the area of values, i.e. principles of social policy and a valuable form for its theory and methodology.

Key words: Buddhism, tharm, middle way, the four holy truths, eight-fold path, suffering, nirvana, justice, duty, appropriate behaviour, moral behaviour, moral discipline, intuitive wisdom.